

Kunfi Zsigmond: Az új koalíció

árolyi Mihály gróffal, az Omge elnökével együtt járni népgyűlésekre olyan politikai küzdelemben, amely az általános választójog megvalósításáért folyik és ugyanakkor Sándor Pállal megszakítani a politikai közösséget és kirekeszteni abból a táborból őt, amellyel mindeddig tartotta az összetartozandóságot, — ez olyan politika, amelynek értelmét és jóhiszeműségét sokan nem tudják megérteni. Mit keresnek szociáldemokraták és radikálisok az agráriusok és Apponyi-fajta konzervatív-klerikálisok mozgalmában? — ezt a kérdést igen gyakran lehet hallani, nemcsak a kormány sajtójában, amelynek nyilvánvaló érdeke megbontani az ellene felsorakozó tábor harcvonalát, hanem a demokratikus gondolkodású közvélemény beszélgetéseiben és itt-ott írásaiban is.

Senki előtt sem lehet kétséges, hogy az obstrukció letörése nem a katonai követelések kielégítése miatt történt, hanem azért, hogy az a politikai irányzat legyen a képviselőház feltétlen urává, amely a választójog reformja dolgában a legkonzervatívabb álláspontot foglalta el. Az obstrukció harcának betétje a választójog tartalmának meghatározása volt. Nyílt titok, hogy az összes parlamenti pártok hajlandók voltak a katonai követeléseket kielégíteni: egyrészt, mert valamennyi hatalomra törekedett és a militarizmus ellen való elvi ellentállás elzárja a hatalomhoz vezető utat, másrészt, mert valamennyi parlamenti pártunk polgári párt, olyan értelemben, hogy vagyonos osztályok képviselője. Az európai jelenkori történet tanulságai szerint pedig a polgári pártok mostanság soha és sehol nem tagadják meg a katonai követelések kielégítését. Angliában a szociálliberálisok és konzervatívok, Franciaországban a radical-socialiste-ok és nacionalisták, Németországban a centrum és haladópart, Ausztriában a keresztényszocialisták, lengyelek és német szabadelvűek: minden látszólagos vagy valódi ellentétet félretéve, találkoznak a hadügyi budget megszavazásában. Az államhatalom nagy ereje, a kapitalista gazdasági rendszer expanziója, a világpiacért való harcnak minden államgazdasági életében jelentkező hatásai, a szocializmus térhódítása és a belső ellenségtől való félelem: ezek az erők azok,

amelyek miatt a militarizmus követelése ellen való elvi küzdelem majdnem tisztára a proletárpolitika tisztévé lett világszerte. Az annexiós válság és a német-angol ellentét kiélesedése, amely a hármasszövetség révén bennünket is minden pillanatba beránthat a nagy európai összeütközésekbe, a monarchiának a Balkán felé irányuló imperialista tervei mindenféle udvari intrikánál és politikai cselszövénynél jobban megértetik, miért volt minden parlamenti párt elvben hajlandó megadni a katonai követeléseket. Az egész képviselőházban nem volt és nincsen ma sem egyetlen olyan politikus, aki nem szavazta volna meg a véderőreformot, bizonyos, a katonai kérdéssel egyáltalán össze nem függő kívánságainak kielégítése fejében. A hadsereg dolga, a monarchia nagy hatalmi törekvéseinek érvényrejuttatása tehát sem szükségessé, sem megokolttá nem tette az erőszakos obstrukcióellenes hadjáratot.

De nem volt rá szükség a képviselőház munkaképességének helyreállítása szempontjából sem. Most nem is foglalkozunk avval a kérdéssel: alkalmas-e ez a módszer a képviselőház munkaképességének helyreállítására és hogy tudhat-e egyáltalán dolgozni az olyan képviselőház, amelynek tanácskozásait csak a fegyveres erő alkalmazása teszi lehetségessé. De ettől egészen eltekintve köztudomású, hogy a képviselőház véderőreform-tárgyalásait megakasztó obstrukció épen annak a pártnak az akciója volt, amely minden alkalommal hangoztatta, hogy kész a házszabályok olyan revíziójánál közreműködni, amely az obstrukciót kizárja. Az obstrukció egyébként is csak a véderőreformra terjedt ki: minden más kérdést gyorsan és akadály nélkül lehetett elintézni a képviselőházban, amit a költségvetési vita kitűnően mutatott. Az obstrukció bizonyos tekintetben önmagát adta fel: felkínálta a házszabályok módosítását és minden alkalommal hangoztatta, hogy ez lesz az utolsó obstrukció. Minden pártban egyaránt erős volt annak a szükségletnek felismerése, hogy a képviselőházat munkaképessé kell tenni és ennek a felismerésnek megfelelő cselekedetre is meg volt a hajlandóság és bátorság is az összes parlamenti pártok között és igen szembeötlő módon kifejezésre juttatták ezt az akaratot a Justh-pártnak vezető politikusai. A képviselőház tanácskozási rendjének helyreállítása sem követelte tehát az önmagát elvben feladó obstrukciónak erőszakos letörését.

Kormányzó párt és guvernementális államférfiú számára a legfontosabb két dolgot: új erővel meggyarapított hadsereget és rendesen tanácskozó képviselőházat odakinálták a munkapártnak és kormányának és mindkettőt békésen, rendes úton megkaphatta volna. Az erőszak tényei ellenben megrendítették a jogbiztonságot és jogrendet, törvénytelen módon létrejött véderőtörvényre építették fel az amúgy sem igen szilárd érzelmi alapokon nyugvó hadsereget, a törvények érvényességéről való vitát kivitték az országba, a forradalmi cselekedetek lehetőségét és jogot teremtő erejét egy nagy politikai szemléleti oktatás útján megmutatták

78 mindenkinek: szóval rengeteg olyan hatást idéztek elő, amely mindenki számára kívánatosabb lehet, mint a gubernementális, magyar és konzervatív politika számára.

A kívánt célokat ezek nélkül a melléktermények nélkül is elérhették volna. Ha mégsem a könnyű, biztos és kényelmes utat választották: nagy okának kellett lenni.

Ha a véderőreform és a képviselőház munkaképessége a Justh-párttal való megegyezés és e párt közreműködése mellett jön létre, akkor ennek a pártnak és az általa képviselt politikának befolyást kellett volna engedni a választójogi reform milyenségének meghatározására. A véderőreformért a választójognál és a választójogban kellett volna fizetni; a házszabályrevizó csakis a demokratikus reformnak lett volna járuléka és ezen az áron Tiszának és pártjának, akik olyan rajongói az erős hadseregnek és a munkaképes képviselőháznak, nem kellett sem az erős hadsereg, sem a munkaképes képviselőház. Nekik csak az olyan véderőreform és az olyan obstrukcióhíjas képviselőház volt kívánatos, mely a Justh-pártnak, az általános, egyenlő, titkos választójog egyetlen parlamenti pártjának, levevése és akcióképtelenné tévése után és révén lett meg. Sem a véderőért, sem a házszabályokért nem kellett erőszakosan harcolni, nem kellett leverni a Justh-pártot, mert ezt velük és általuk jobban meg lehetett volna kapni, mint ellenük és nélkülük. De le kellett verni az általános választójog parlamenti pártját, mert evvel azt gondolták, az általános választójogot verték le. Hogy a választójogi reformnál ne kelljen a Justh-párt képviselte demokratikus elveknek engedményeket tenni, hanem tisztára a bihari reakció szabja meg a kikerülhetetlen választójogi reform alapelveit és mértékét: ez volt a június 4-iki államcsíny meghatározó oka. A jogrend feldöntése sem volt Tisza Istvánnak nagy ár azért, hogy megkapja segítségével az ő választójogát. Június 4-ike nem a hadsereg, nem a munkaképes képviselőház érdekében, hanem az általános választójog és pártja ellen való államcsíny napja volt. S ezt mindenki tudta, kivéve a munkapárti választójogos képviselőket, akik nyilván azért támogatták Tisza Istvánnak nem személyét, hanem politikáját, mert ők furcsa hiszékenységgel vagy naivitással tényleg elhitték, hogy új Königrätz ellen védtek meg a monarchiát, holott az intézők szándéka és terve szerint az általános választójog számára készítettek egy Königrätzet.

Ha a Justh-párt a küzdelemben magára maradt volna: a június 4-iki államcsínynek ez a természete még a naivabb lelkek számára is nyilvánvaló volna. De némelyeket megzavar az a tény, hogy míg egyrészt Tisza István oldala mellett akadnak elvétve olyan férfiak is, akik a demokratikus reformnak személyükben meggyőződéses hívei, addig az a tábor, amelyre az államcsíny lesújtott, meggyarapodott olyan politikussokkal, akik a választójog terén igen konzervatívok és Tisza Istvánnak épen a választójogellenes politikában követői voltak. Nem kell nekünk

emlékezetünkbe hozni, mert nem felejtettük el, hogy a választójogellenes Vigadóbeli hirhadt gyűlésen gróf Károlyi Mihály együtt gyűlésezett Tisza Istvánnal és hogy a rezolúciónak egyik melegágya az a pártközi grófi összeesküvés volt, amelyik Andrássytól-Károlyin-Apponyin-Zichyn keresztül egészen Khuen-Héderváryig és Tisza Istvánig terjedt. Azok a politikusok és pártok, amelyek május 23-ikától egészen június 4-ig a választójogban megegyeztek és ez után csatlakoztak az ellenzéki küzdelemhez, régebben az általános választójognak igen konok és Tiszával egyivású ellenségei voltak. Amikor régebben a Justh-párt küzdelmét elszigetelni igyekeztek a kormány és politikusai, amikor az obstrukció letörésére készülődtek: állandóan az a számítás élt bennük, hogy ezek az ellenzéki pártok, mint a Justh-párt követelte demokratikusreform ellenségei, nem mennek majd segítségére az általános választójog parlamenti pártjának. Arra számítottak, hogy az obstrukciót, amely mögött most az általános választójog és nem mint régebben, november 18-án, az uraknak a hatalmáért való egymásközötti, zártkörű civakodása állott, az ellenzéki pártok nem fogják védelmezni, hanem kiszolgáltatják könnyű szívvel annak, aki mindannyiuk közös érdekében kimélet nélkül fog végezni vele. Ez a számítás nem is volt oktalan, csak nem számolt néhány olyan tényvel, amelyek a legalapvetőbbek a mai politikában.

A munkapárton azt hitték és azt hiszik még most is, hogy az általános választójog nem kell az országnak, hogy az általános választójogot, ha a dinasztia elszakad tőle és cserben hagyja és ha az obstrukció, amely szerintük inkább frivol hatalomvágyból, mint meggyőződésből harcolt érte, le van verve: nem kell megcsinálni. Ezek azt gondolták, hogy a dinasztia és az obstrukció az általános választójog komoly emelőrúdjai. A dolgoknak ez a beállítása megfelel annak az országtól és néptől való teljes elszakadtságnak, amely a mai magyar politikának egyik legnagyobb fogyatkozása. Ha a képviselőházban rendesen szavaznak és Bécsben nem elégedetlenkednek: akkor számukra rendben van minden és főleg el van intézve a választójog sorsa is. Az ország maga, a nép, az az egész alulról való erő, amely nélkül a dinasztia minden konstellációs választójog-barátsága hiába való és tehetetlen lett volna: ebből ez a Lloyd-klubbeli, Országos Kaszinóban, Nemzeti Kaszinóban, vármegyeházán és az uzsorás bankok igazgatósági szobáiban élő munkapárti politika nem lát meg semmit, nem vesz tudomásul semmit.

Május 23-ikának történelmi jelentősége ez volt: megmutatta, hogy a választójogos mozgalom önmagában, mindenkitől elhagyva és elárulva, a képviselőházban folyó akció nélkül is, olyan erő, amellyel számolnia kell mindenkinek. Ezen a napon megmozdult a nép és az erő, amelyet követelésének szolgálatába állított, megmutatta, hogy a demokratikus reform a legközelebbi jövőnek elodázhatatlan feladata lesz; ráírta a politikai firmamentumra, hogy a dinasztia nélkül, a képviselőház nélkül is

80 olyan erő van a népben, olyan öntudatosság, olyan világos átlátása annak, hogy a választójogi reformra szüksége van, hogy hiába ejti el a dinasztia, hiába verik le a reform parlamenti pártját: az általános választójog az utcáról fog bekerülni a törvénytárba. A május 23-ika véres ökle nagyon megfogta a választójogi reformot.

Ez a forradalmi erő, amelyhez hasonló a Dózsa-lázadás és 1848 óta nem szolt bele a magyar történelembe, nem maradt hatás nélkül az ellenzéki pártokra sem, amelyek ez ideig egyik voltak Tiszával a választójog elsikkasztásának akaratóiban. A választójog megcsinálásának szükségessége, tekintet nélkül arra, mi a dinasztia álláspontja és tekintet nélkül arra, milyen a képviselőházi pártharcok kimenetele, nyilvánvaló lett ennek a napnak véres alkonyatán az el nem vakult, a parlamenti kretinizmusként gyógyíthatatlanul martalékkul nem esett politikusok és pártok számára. S mivel ellenzéki, a hatalmon kívül álló pártok általában fogékonyabbak a közvélemény impulzusai iránt: az ellenzéki pártok jobban megértették, hogy a jövő, még pedig a közel jövő politikája, egészen függetlenül a dinasztiatól és a pártharcoktól: a választójog politikája lesz. Így vetette meg május 23-ika az új koalíció alapjait és ez a forradalmi eredet anélkül, hogy résztvevői tudták és még kevésbé akarták volna, bizonyos vonatkozásban rányomta bélyegét az egész alakulásra. Noha más kérdésben is folytak tárgyalások: az új koalíció — ha nem is általános, egyenlő és titkos választójognak — de mindenesetre a választójognak koalíciója volt. Ez az első pont, amelyben előnyösen különbözik az első koalíciótól, amely minden ízében és létrejöttének milyenségénél és körülményeinél fogva: a választójogellenesség koalíciója volt.

Miután nem panegirist írunk, hanem iparkodunk a lehetőség szerint szabatosan számot adni a tényekről, meg kell állapítanunk e mellett a következő tényeket is:

Május 23-ika elég erős volt arra, hogy meggyőzzön mindenkit arról, hogy a választójogi reform elkerülhetetlen, de nem volt elég erős, hogy a reformot a maga demokratikus mivoltában tűzze napirendre. Azt mondhatnók: a budapesti munkásság forradalma a választójogi reformot kitűzte a napirendre. Az általános, egyenlő és titkos választójogot a maga hamisítatlan formájában majd csak az egész ország munkásságának és polgárságának forradalmi cselekedete tudja napirendre tűzni. A választójogi mozgalom erősnek mutatkozott arra, hogy útirányt szabjon, de nem elég erősnek arra, hogy diktáljon és ki tudja lendíteni a legszélsőbb pontig az ingát. Az okos politikusok látták, hogy most még kellő engedményekkel meg lehet tartaniok még a mozgalom vezetését s főképen az ő részükről való engedékenységgel engedékenységre bírhatják a Justh-pártot is. S nem tudni, hogy a magyar nacionalizmus szempontjából sőt bizonyos konzervatív érdekek szempontjából is, nem cselekedtek-e azok helyesen, akik annak fejében, hogy a Justh-pártot reábir-

hatták a választójogi radikalizmustól való ideiglenes elállásra, maguk elállottak a választójogi konzervativizmustól és meg-
egyeztek egy olyan választójogban, amely a radikális és a konzervativ követelések között a középúton jár s a minimumot megadja azoknak a társadalmi osztályoknak, amelyek kellő képviselőhöz csak a radikális választójog mellett juthatnának. Amíg a választójogi reform napirendre tűzésében általában a taktikai és párt-
érdekek vezették az új koalíciót, addig a választójog tartalmának megszabásánál érvényesültek az osztályérdekek és osztályszempontok. Egyrészt oly módon, hogy a mezőgazdasági népeség választójogát általában mostohábbra szabták: ebben kifejezésre jut az új koalíció agrárius, földesúri jellege, másrészt abban, hogy úgy vélték, helyesebb szolgálata az osztályérdekeiknek, ha az összes parlamenti pártok megegyeznek egy mérsékelt reformban, amelyet a forradalmi utca is mint minimumot elfogad, mintha egy igen népszerű és hagyományainál fogva demokratikus pártot magára hagynak radikális szövetségeivel és így hozzájárulnak olyan helyzet esetleges kialakításához, amely nem a részreformot, hanem az egészet eredményezheti. Ilyen irányban működött és működik még most is az új koalícióban az osztályérdekek motora.

Ugyanilyen irányban hatott még egy másik ok is. Nem lehet kétséges senki gondolkozó előtt és egyáltalán nem szorul bizonyításra, hogy a legitimitás elvének tiszteletben tartása, a törvények „szent és sérthetetlen jellegének“ hangsúlyozása a legjelentősebb konzervativ érdekek egyike. Az állam adószedő tevékenységét a rablástól csak a legitimitás különbözteti meg. A rendőr, csendőr, katona vérontását a közönséges gyilkosságtól, testi sértéstől csak a legitimitás különbözteti meg. Az alacsony munkabért fizető kapitalista, a munkaerőt érteken alul megvásárló munkáltató eljárását a csalástól csak a legitimitás különbözteti meg. A gyöngelméjű főrendiházi törvényhozót a közönséges idiótától csak a legitimitás különbözteti meg. Ha mindazon cselekedetekre és eltérésekre, amelyek az emberek túlnyomó nagy többségének érdekeivel ellentétesek, erőszakkal kellene rákényszeríteni az embereket és azok nem tennék meg, vagy túrnék el azokat, a törvényes rend tiszteletének beléjük nevelt és vert igézete alapján: akkor a társadalmi rend egy hétig sem állhatna fenn.

Alapjában véve az egész magyar képviselőház konzervativ elemekből áll. Néhány meggyőződésénél és temperamentumánál fogva radikális politikus csak még feltűnőbbé teszi a tömör konzervativ hátteret. De kétféle konzervativizmust látunk.

Az egyik azt mondja: a választójogi reform jönni fog feltartóztatlanul, ha nem az idén, hát jövőre és annál radikálisabban valósul majd meg, minél inkább ellenünk és nélkülünk csinálják meg az események. A demokratikus választójogi reform, mint az egész világ példája mutatja, nem fosztja meg politikai befolyásától a vagyonos és konzervativ elemeket. Az uralkodó és vagyonos osztályok hatalma olyan szilárd alapokon nyugszik, hogy tisztán

82 politikai reformmal, sőt tisztán politikai forradalommal sem lehet ezt a hatalmat megszüntetni. A demokratikus reform nem expropriálja a konzervatív elemeket, csak megszünteti részben a népek politikai expropriációját. A legitimitás elvének bukása, a törvények iránt való engedelmesség szokásának pusztulása, annak a lehetőségnek a felbukkanása, hogy a nép látja: a törvények iránt való engedelmséget büntetés nélkül is meg lehet tagadni, ennek a lelki állapotnak az elterjedése sokkal amolyanabb támadás a konzervatív érdekek ellen, mint egy választójogi reform, amely a kő, bot, kasza, csóva, revolver, bomba és tör helyett szavazócédulát nyom minden öt évben egyszer a nép kezébe. Az egyik fajta konzervatív politika tehát azt mondja:

A választójogi reform meglesz, így vagy amúgy, nélkülünk, sőt ellenünk is. Megakadályozni nincsen módunkban, legföljebb csak hátráltatni és feszítő, robbantó erejét gyarapítani. Veszedelemes dolog épen konzervatív érdekeink szempontjából ugyanakkor, amikor a képviselőházat meg kell nyitnunk a radikálisabb hajlandóságú tömegek egy része előtt, megrendítenünk a legitimitás alapjait is és az amúgy is kikerülhetetlen választójogi reform ellen a törvényes rend megingatásával védekezni. Ez a biztosítási díj majdnem nagyobb, mint a kár, amely a választójogi veszedelemmel érhet bennünket.

A másik fajta konzervativizmus a parlamenti kretinizmusnak gyógyíthatatlan betege és egyéb okokból is megérdemli a számár-konzervativizmus nevét.

Furcsa, amikor azok, akik a választójogi reform fontosságának és várható hatásainak ismertetésére kényszerülnek fordítani publicisztikai és agitatorikus munkásságuk javát, kénytelenek azt mondani, hogy nálunk, akik akarjuk a reformot, sokkal nagyobb és mélyrehatóbb hatásokat tulajdonítanak neki azok, akik egyáltalán nem akarják. Az a félelem, amellyel például Tisza István és emberei nézik a választójogi reformot, sokkal inkább hiszteriának, mint politikai belátásnak a gyümölcse. S az a politika, amelyik, hogy a választójogi reformtól megmenekedjék, felrúgja a legitimitás elvét, amelyik azért, hogy a nép politikai harca ne lehessen törvényes formájú, a maga számára is feladja a törvényes alapot: az a legnagyobb politikai oktalanságok egyikét követi el még akkor is, ha cselekedeteinek meg lenne a kívánt sikere, amit a viszonyok és erők mérlegelese alapján kizártnak kell tartani.

Így hajtják a legáltalánosabb konzervatív társadalmi érdekek az el nem vakult és hisztériába nem esett konzervatív politikusok egy részét oda, hogy a választójogi reformmal szemben eddig tanúsított ellenállásukat mérsékeljék és némely részben teljesen feladják.

Beleszóltak azután az eseményekbe a nemzeti és állami szempontok is. A politikusok általában nem nagyon tanulékony lények, különösen nehezen fogadják be az olyan ismereteket, amelyek pillanatnyi érdekeiknek feláldozását vagy csorbí-

tását követelik. De mégsem hihető, hogy Fabricius és Pavlik semmire sem tanította volna meg a képviselőket. Nem hihető, hogy a képviselőház hatalmának és tekintélyének ez a két gyorsan egymás után következő összeomlása bele nem verte volna a fejekbe, még a keményekbe is, azt a belátást, hogy az ily módon megbecstelenített képviselőház helyére másikat kell építeni, mert ez a képviselőház teljesen alkalmatlanná lett azoknak a nemzeti és állami érdekeknek a védelmére is, amelyek igen sok ember előtt valóban komoly és szent dolgok és amelyek, anélkül, hogy ők azt tudnák, igen komoly és reális osztályérdekek is.

Aki e sorokat írja: nem vádolható vagy dicsérhető meg — már kinek-kinek álláspontja szerint — avval, hogy a magyar nacionalizmus érzelmi világa és állami-, közjogi követelései iránt valami különös gyengédséggel viseltetnék. De amikor június 4-ikének délutánján először látta bevonulni a képviselőházba a rendőröket, s amikor szitkozódásnál egyéb eszközzel nem harcoltak ez ellen a hallatlan megbecstelenítés és következményeiben kiszámíthatatlan precedens ellen az ellenzéki képviselők: akkor igazán elszorult a szíve, ökölbe zárult a keze és megérezte azt a hangulatot, amelyből a *Finis Poloniae* felkiáltás megszületett. Valóban: azon a napon a jogi fundamentumát vetették meg annak a trialisztikus, grossösterreiches, gesamtmonarchiás, centralparlamentes új Dunamenti államnak, amelynek egyik alkotórésze lesz Magyarország. Ha más parlament nem lép helyére: így fogják majd kimondani és végrehajtani Ausztriába való beolvadásunkat. A bemarsirozás megtörtént, az ország meg van hódítva: csak idő és akarat kérdése, a nemzet mai politikai szervezete mellett, mikor hajtják végre a dolgot.

A valóban demokrata képviselőknek a választójog, a valóban magyar képviselőknek a magyarság és az állam épsége érdekében abban a pillanatban a fegyveres ellenállás és nem a szavalás lett volna a kötelességük. Nem történt meg. Nem hiszem, hogy a személyes bátorság hiánya miatt. Hiszen azok az urak ott mind már ennél sokkal kisebb dologért is kiállottak kard és pisztoly elé és kockára vetették az életüket. De nem tették meg, mert a kidobók és kidobottak között állandóan ott húzódik a társadalmi affinitásnak, az ugyanazon osztályhoz való tartozásnak finom és láthatatlan fonala s mert nem érezték maguk mögött a népek, az egész országnak, a szervezett és szervezetlen tömegeknek azt a sugalló erejű támogatását, amely döntő pillanatokban megadja a forradalmi ellenállásra való hangulatot és erőt. A nép ellen elkövetett bűneik megbénították eszüket és kezüket, s az a kicsinyes politika, amelyet legnagyobb részük egész életükön keresztül csinált, alkalmatlanná tette lelküket nagy, forradalmi elhatározásokra. Amde azt megmutatta nekik az események beszéde, hogy ők maguk nem elegendők az állam függetlenségének — ami igen fontos osztályérdekek is — megvédésére. Képviselőház, amelyben ilyen támadásokat intézhet-

84 nek az ellenforradalom eszközeivel a legnagyobb állami és nemzeti érdekek ellen, nem lehet el olyan képviselők nélkül, akik hajlandók és tudnak: szociális provenienciájuk és programjuk alapján, a néppel való összeforrottságuk erejénél fogva hasonló fegyverekkel védekezni, mint aminőkkel a kormány támadta őket. Van abban némi törvényszerűség és logika, hogy épen egy parasztpárti képviselő kezében sült el az első revolver. A magyar nemesség, hol az egész, hol egy része, négyszáz esztendő óta folytat kemény küzdelmet Ausztria ellen, a dinasztia ellen. Ennek a harcnak a hosszú tartama is bizonyíték egymagában, hogy igen reális érdekekről van ebben a küzdelemben szó, olyan érdekekről, amelyek talán inkább a vagyonos osztályok érdekei, semmint a vagyontalan népé. Amikor Pavlik és legényei bemarsiroztak és ép bőrrel, minden bántódás nélkül el is hagyták a képviselőház üléstermét: akkor mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy a mai képviselőház képtelen az állami önállóság és az ország fenmaradásának megvédésére és sok fejben megfordult az a gondolat: így ment volna-e ez a dolog akkor is, ha az általános választójog képviselői ülnének benn a magyar törvényhozásban? Amikor Pavlik és legényei a képviselőházba: ugyanakkor marsirozott be sok konzervatív koponyába a választójogi reform gondolata. Nem mondom, hogy idealizmusból, de arra gondolva, milyen jó lenne, ha volnának most itt emberek, akik ilyenkor megtehetik és meg is akarnák tenni azt, hogy komolyan is vásárra vigyék a bőrüket. Ez a választójogbarátságot nemző gondolat is ott lebegett az új koalíció megalakulásának vizei fölött.

Nem védelmezni akarom az új koalíciót, hanem csak számot adni azokról a politikai és gazdasági erőkről, amelyek összehozták. Meg kellett keresni azt, vannak-e reális érdekek, amelyek a választójog dolga mellett való kitartásra kényszeríthetik a választójog régebbi ellenségeit, mert az érdekei ellenére nem csinál senki politikát és az, lehet-e az új alakulástól valamit várni a választójog terén vagy sem: az nem a benne szereplő emberek egyéni nézetein, hanem azokon a reális erőkön és viszonyokon fordul meg, amelyek hatásainak ki vannak téve ezek a politikusok is. Amint a természetben a legkisebb erő kifejtés irányában megy végbe a mozgás: azonképen a politikai életben is a legkisebb baj irányában történik a politikai cselekvés. S az az elemzés, amelyet az imént a legújabb politikai sorsfordulatról adtunk, azt mutatja, hogy az az egyesség, amely a választójog dolgában létrejött, a kisebb bajt, a kisebb rosszat jelenti az új koalíció pártjai számára. Azt hisszük — nézetünket a nagyobb szemléletesség kedvéért fűzzük csak egyes emberekhez —, hogy minden külső kényszer nélkül Károlyi Mihály gróf nem járulna hozzá olyan választójoghoz, mint aminőben az ellenzéki pártok a május 23-iki és június 4-iki események nyomása alatt meggyeztek és ellenkező irányú kényszer hatása nélkül Sándor Pál már régen megadta volna az általános, egyenlő és titkos választó-

jogot. De épen ezek az események mutatják, hogy milyen keveset számít az emberek egyéni gondolkodása az események erejével, a kényszerek meglétével vagy hiányával szemben. A személyek — még egyszer hangsúlyozom —, csak a nagyobb szemléletesség kedvéért használt jelképek s ezzel a fentartással kérdelem: mit használ nekem, mint a demokratikus választóg hívének, Sándor Pál kétségtelenül korrekt és meggyőződéseken nyugvó választójog-barátsága, ha ő mégis hozzájárul a Tisza-képviselte választójogellenes politika diadalához? S miért támadjam én Károlyi Mihály grófot, akiről minden valószínűség szerint feltehető, hogy épen olyan ellensége meggyőződése, szíve, neveltetése és társadalmi helyzete szerint a választójognak, mint amilyen híve neki Sándor Pál és Károlyi Mihály gróf mégis hozzájárul annak a választójogellenes politikának a megbuktatásához, vagy legalább az ellene való elszánt küzdelemhez, amelyet a választójogbarát Sándor Pál támogat?

Mi ér a jelen pillanatban többet: az a választójogbarátság, amely Tiszát teszi a képviselőház és politika urává, vagy az a választójogellenesség, amely Tisza megbuktatására törekszik? Mi kívánatosabb az adott pillanatban: a cselekedetekben kifejezésre nem jutó demokratikus érzés és meggyőződés, vagy az a konzervativizmus, amely cselekedni kívánván és megállapítván azt, hogy a cselekvés feltételei közé tartozik a demokratikus irányzatnak tett jelentékeny eredmény, rálép erre az útra? Noha kissé macchiavellisztikus íze van, mégis meg kell mondani: többet ér a nem lappangó, hanem cselekedetekben kifejezésre jutó választójogi liberális álláspont, mint a latens állapotban maradó és ellentétes irányú politikát támogató választójogi radikalizmus. A politikában igazán a cselekedetek számítanak: *Über Motive wird nicht abgestimmt.*

A magyar politikusok és földesurak bizonyára igen konzervatív és igen hatalmas politikai tényezők. De láttunk már náluknál hatalmasabb és konzervatívabb politikai tényezőket is meghódolni a demokratikus és liberális követelések előtt és sokszor láttuk, hogy még Károlyi Mihály és Tisza István grófoknál is hatalmasabb politikusok hozzájárultak olyan politikai rendszabályokhoz, olyan politikai erők diadalához, amelyek meggyőződéseikkel homlokegyenest ellenkeztek. Habsburgi Ferenc József igen vallásos katolikus, mégis szentesítette az egyházpolitikai javaslatokat, mégis rendelkezésre bocsátotta hatalmát azok ellentállásának megtörésére, akik a magyar főrendiházban az ő meggyőződéseinek megfelelő politikát csináltak. Habsburgi Ferenc József uralkodásának kezdetén igen erős abszolutisztikus hajlandóságú uralkodó volt — és mégis kénytelen volt 1867 után megkezdeni a parlamenttel való kormányozást. Bizonyára nem túlságosan demokratikus érzései vezették arra, hogy Ausztriában császári befolyásának egész látbavetésével támogassa az egyenlő választójog ügyét a konzervatív és feudális nagybirtokosok választójogellenes mozgal-

86 mával szemben, noha valószínű, hogy egyéni meggyőződésai rokonabbak a Thun hercegével, mint Viktor Adlerével. E példákat szaporítani fölösleges: ennyi is mutatja, hogy a legáltalmasabb és legkonzervatívabb egyéni pozíció sem számít akkor, amikor erők vannak, amelyek kérelhetetlenül előrehajtják és nem kérdezve az egyéni meggyőződés szavát, megszabják annak az irányát, aminek meg kell történnie.

Az egyéni meggyőzésekkel és megbízhatósággal vagy megbízhatatlansággal való érvelés tehát egészen irreális valami: a választójog problémája nem azon fordul meg, hogy milyen egyéni meggyőződése van a képviselőnek itt vagy amott, nem azon „akarja-e” ez, „nem akarja-e” amaz? hanem azon, mekkora erőt tudnak azok az osztályok, amelyeknek a demokrácia megvalósulása életérdekük, ezen követelésük szolgálatába állítani. Minél nagyobb ez az erő, annál nagyobb a meggyőző ereje, annál több konzervatív ellenállás fog lassanként választójogi meggyőződéssé átalakulni és el kell jönni annak az időnek, amikor még Tisza István gróf is kénytelen lesz feladni a választójog ellen való küzdelmét, vagy legalább nem lesz módjában ellene eredményesen harcolni. Sőt azok megrettentésére, akik már azt is sokallják, hogy gróf Károlyi Mihály ma a választójognak egy minimális reformja mellett áll, rá kell mutatni arra, hogy a főrendiház többségének is át kell alakulnia választójogossá, mert mai állami berendezkedésünk mellett e nélkül nem lehet törvény a választójogi törvényjavaslatból.

A középkori skolasztikus bölcsészet hirdette a velünk született eszmék tanát. Descartes megcáfolta ezt a tant, amely azóta számkivett a tudományból, de menedékhelyre talált a kuruzslás és babona két klasszikus területén: a teológiában és a politikában. Pedig ha jól meggondolja az ember és elolvassa azokat az okadatokat, amelyekkel Descartes bebizonyította azt, hogy nincsenek velünk született, hanem csak tapasztalat folyamán szerzett eszméink: akkor be kell látnia azt, hogy érvei a politika területére is érvényesek. Nekem legalább nincsen tudomásom arról, hogy az emberek közül némelyek, mint az általános választójog hívei, evvel az eszmével jöttek volna a világra. Szükségességéről, hasznosságáról, elkerülhetetlenségéről a tapasztalat folyamán mindenki meggyőződhetik. Mindenki, — még egy olyan gróf is, akinek nagyon sok földje van.

A mi tisztünk az, hogy ezt a meggyőződést mindenki számára nemcsak megszerezhetővé, de feltétlenül megszerzendővé is tegyük. A mi dolgunk, hogy a politikában való résztvehetés feltételévé tudjuk tenni a demokratikus választójog elfogadását. Az új koalíció választójogi megbízhatósága vagy megbízhatatlansága végső elemzésben nem a koalíció tagjainak, hanem a választójogos tábor erejének vagy gyengeségének a kérdése. Ha erő van itt: akkor még Tisza István is kénytelen lesz akarni az általános, egyenlő és titkos választójogot — ha nem lesz erő, akkor Sándor Pál is hiába akarja.

Lehetséges, hogy mindezek a fejtegetések megnyerik azoknak a választójogos gondolkozásúaknak helyeslését, akik ennek ellenére sem ítélik jó dolognak a választójogos radikalizmusnak az új koalícióval való összeműködését. Mindez igaz, mondhatnák, de az új koalíciónak nem a választójogi reform, hanem a *restitutio in integrum* a főprogramja és ez csak nem lehet a választójogos közvélemény és pártok álláspontja és követelése is.

Fogadjuk el egy pillanatra, hogy az egész restitúciós kérdés teljesen közömbös a ma parlamenti képvisellel nem bíró osztályokra és pártokra nézve. Akkor is így áll a helyzet: a politika a *do ut des* elve alapján csinálódik. Még ha közömbös volna is ránk nézve a restitúció kérdése, akkor is azt kell mondani: nem éri-e meg nekünk, radikálisoknak és szociáldemokratáknak, a restitúciós küzdelem támogatását az, hogy a legkonzervatívabb, de igen nagy befolyású politikai tényezők ennek fejében jelentős lépést tettek a mi választójogi követeléseink felé? Amíg az ellenzék megáll a választójognak a megegyezésben foglalt minimális programja mellett, addig mi támogatjuk a restitúciós küzdelmet. És tovább megyek még egy lépéssel: felteszem, hogy nekik csak azért kell ez a választójog, mert ez az ára restitúciós harcuk támogatásának. Akkor is olyan politika ez, amelynél jobbat és ésszerűbbet a mai viszonyok között sem kigondolni, sem csinálni nem lehet. De nem is így áll a dolog. Fentebb már kifejtettem, hogy milyen okok vitték rá a radikális és szocialista közvélemény egyenes baráti és szövetségi közreműködése nélkül is az ellenzéki pártokat a választójogi reform útjára. Nem is szólva arról, hogy e koalíció tagja a Justpárt is, amelynek választójogi megbízhatóságát nem lehet kétségbe vonni. S épen úgy megvannak a demokratikus tábornak a maga politikája szempontjából előálló okai arra, hogy az elkövetett sérelmek orvoslását, a bűnösök és cinkosok megfenyítését követelje. A képviselők mentelni joga, a teljesen szabad tanácskozás biztosítása, a szólásszabadság, a korlátlan tanácskozási szabadság a demokratikus alkotmánynak legfontosabb alkotó elemei közül valók. Az ezekért való harc szerves és nem kívülről ráoktrojált része az általános választójogért való küzdelemnek. Furcsa volna, hogy ugyanakkor, amikor a választó szabadságért harcolunk, feladjuk a megválasztott képviselő szabadságát, hogy amikor cselekvési és érvényesülési lehetőséget akarunk megteremteni a választó számára, feladjuk ugyanezeket a lehetőségeket a képviselők számára.

Persze mindez nem jelenti azt, hogy ez a küzdelem ebben a formájában szép volna, nem jelenti azt, hogy ha a résztvevőknek — jobb és balszárnyon — módjukban volna megkonstruálni egy politikai hadjárat tervét, azt épen ilyenre tervelnék ki. De a politikában, még inkább, mint a gondolkodásban, adottságokkal kell számolni és avval az anyaggal kell dolgozni, amelyiket a gazdasági, politikai, szociális, állami és nemzeti fejlődés a politikai pártok elé ad. Még azt is be lehet vallani, hogy minden

88 koalíciós és szövetséges alakulás bizonyos viszonylagos gyengeségnek a jele: azért rakják össze az erőket, mert külön-külön nem elegendők. S ha már koalíciós politikát kell csinálni a választójog érdekében és a választójog ellen egyaránt: szebb és megfelelőbb koalíció volna az, amelyben a szociáldemokrata munkások, a városi polgárság, a nemzetiségi tömegek és a kisgazdák volnának együtt, vagyis azok az elemek, amelyeknek együtt meg volna az erejük az általános, egyenlő és titkos választójognak a kivívására. De ki tehet egyénileg arról, hogy az aradi polgárság Tisza Istvánt küldi a képviselőházba, hogy a nagyváradai törvényhatóság bizalmat szavaz a kormánynak, hogy a nemzetiségi tömegeket pálinkával és szuronnal, meg banküzetekkel a munkapárti jelöltek mellé kergetik, hogy Vázsonyi és a fővárosi demokraták a virilista és panamalovagokkal politizálnak szívesebben, mint a demokratikus szociológusokkal és szociáldemokrata munkásokkal, hogy a kisgazdák Bernát István szaván indulnak és a béresekkal szemben arisztokraták s ki tehet arról, hogy Székely Ferenc, akit *eo tempore* — nem gúnyból ugyan, de mégis a magyar Lloyd George-nak nevezett egy magyar lap — a junker politika kommandója alatt is megmaradt miniszternek? És ki tehet végül arról, hogy a munkapárti választójogos képviselőket még a június 4-iki államcsíny fegyvere és ami a nyomában sem járt, nem tudta levakarni a kormánypárti, választójogellenes padokról. Végre is mit csináljunk mi szegény választójogos pártok, agitátorok, írók és szónokok: azt kell mondanunk, hogy ha sem Vázsonyi, sem Sándor Pál, sem Vajda-Vojvoda Sándor, sem még annyi más nem jön velünk a választójogért agitálni, hát jó lesz nekünk erre a célra Károlyi Mihály gróf is.

Ami ebben a felsorolásban tréfának látszik az nagyon komoly dolog és igen mély politikai szükségek és érdekes evolúciók lappanganak benne. Az általános választójog alapjában véve formai jog, amelynek tartalmát annak az államnak és társadalomnak a viszonyai szabják meg, amelyben honosítják. Láttuk Franciaországban az általános választójogot, mint az abszolút monarchia segítő eszközét és láttuk, mint a polgári demokrácia érvényesülését létrehozó politikát. Láttuk Franciaországban, mint az antiklerikális politika megalapozóját és látjuk Németországban meg Ausztriában, mint a klerikális politika emelő-rúdját. Láttuk a Németbirodalomban, Bismarck kezében, mint az állami centralizáció és nemzeti egység fegyverét, és láttuk más államokban, mint a federalizmus és nemzetiségi különállás előmozdítóját. Adott többséget általános választójog a szabad-elvű polgárságnak a Németbirodalomban 1870 és 80 között és ad azóta a junkerek és klerikálisok koalíciójának. Mindez azt mutatja, hogy az általános választójog finom és érzékeny műszer, amely minden alkalommal kifejezi a nép és állam organizmusában végbemenő változásokat és érvényesülésre juttatja a tényleges erőket.

Noha nálunk még nincsen is meg: az érte való küzdelem

folyamán tapasztalható volt, hogy az általános választójog különféle konstellációkban különféle politikai törekvéseket fejezett ki. Fellépett mint a dianasztia cezarisztikus politikájának jelképe, a nép és dinasztia szövetségének fegyvere az oligarchia ellenében. Ez a korszak tartott Kristóffytól az Andrássy-féle plurális javaslat betéréséig. Ez a tény azt jelentette, hogy a dinasztia feladta az általános választójog ügyét és inkább akar tovább kormányozni a földesurakkal, mint a parasztság, munkásság és nemzetiségi tömegek erejével. A második korszak az volt, amikor a polgárságot és a függetlenségi parasztságot és ezek képviselőit kellett rákapatni a meggyőzés és felvilágosítás fegyvereivel a választójogra, bebizonyítván előttük, hogy az általános választójog az ő politikai uralmukat fogja megteremteni. Így következett a cezarisztikus demokráciára a választójogért való harcban a polgári demokrácia korszaka. Ez az idő eltartott Andrássytól egészen május 23-ig, a választójogi ellenzéki megállapodás létesítéséig. Az azután következő idő az, amit talán a torydemokrácia korszakának vagy mozzanatának lehetne nevezni. A dinasztia, a polgárság és parasztság után most az arisztokrácia egy része kezdi észrevenni, hogy az általános választójog hatalmas fegyverré lehet politikai harcaiban és céljai elérésére. Mindezekben a konstellációkban az általános választójog tömérdek erőt szerez, egy csomó előítélettel és babonával szemben győzedelmeskedik, új híveket sorakoztat maga köré: nem ő veszít erejéből, hanem azoknak a rétegeknek és hatalmasságoknak az ereje csökken, amelyek régebben ellentétes álláspontot foglaltak el vele szemben, elutasították, de egy bizonyos helyzetben, egy bizonyos cél elérésére kénytelenek voltak vele kiegyezni, vele tranzigálni, megbékélni. Ezekben az evolúciókban az általános választójoggal szembehelyezkedő erőknek egy-egy darabja semmisül meg és készül elő a nagy reform végleges diadala.

Ez hosszú, nem mindig szép, nem is mindig világos, de igazán nagyszabású látvány és egyes fogyatékságaival és szépséghibáival kibékítheti a kényesebb embert is annak a felismerése, hogy így készül általában és mindig a történelem. És ami most nálunk végbement két hónap óta: az történelem volt. Sokkal inkább az, mintsem amennyire az aktorai sejtik.